

นครวัดจำลอง :
พระราชโอบายในรัชกาลที่ ๔
เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเขมร

ม.ร.ว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์

ผู้เขียน: ม.ร.ว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์

ชื่อบทความ: นครวัดจำลอง :

พระราโชบายในรัชกาลที่ ๔

เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเขมร

ที่มา: ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๔ (ธันวาคม ๒๕๓๕) : ๙๐-๙๔

นครวัดจำลอง :
พระราชโอบายในรัชกาลที่ ๔
เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเขมร

รศ.ดร.ม.ร.ว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์

“รัชกาลที่ ๔ ทรงตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของปราสาท “นครวัด” อันศักดิ์สิทธิ์ ตั้งแต่เมื่อ ๑๐๐ ปีกว่ามาแล้วก่อนใคร ๆ ในโลกนี้ และก่อนจะเป็น “สิ่งมหัศจรรย์ของโลก” พระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ยังปกแผ่สู่พสกนิกรชาวไทย ให้ได้มีโอกาสชื่นชม “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” โดยถ้วนหน้า ถึงกัน ด้วยการจำลองปราสาทนครวัดมาไว้ที่วัดพระแก้ว และยังมีอยู่ถึงทุกวันนี้”

บนฐานไพทีทางด้านทิศเหนือเบื้องหลังปราสาทพระเทพบิดรภายในวัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นที่ตั้งของสถาปัตยกรรมจำลองขนาดเล็กหลังหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามว่า “นครวัดจำลอง” ในปัจจุบัน

มูลเหตุของการสถาปนานครวัดจำลองนี้สืบมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระราชประสงค์จะให้รื้อปราสาทเขมรขนาดย่อมมาก่อสร้างไว้ในประเทศไทย

ดังนั้นในปีพุทธศักราช ๒๔๐๒ “ด้วยทรงพระราชดำริว่าปราสาทศิลา เมืองเขมรมีมากนัก ถ้าปราสาทย่อม ๆ รื้อมาทำไว้ที่เขามหาสวรรค์ ปราสาท ๑ วัดปทุมวันปราสาท ๑ ก็จะเป็นเกียรติยศไปภายหน้า จึงโปรดฯ ให้พระสุพรรณพิศาล ขุนชาติวิชาวอกไปเที่ยวดูที่เมืองหลวงพระนคร นครวัด เมืองพุทไธสมัน ขุนชาติวิชาวอกกลับเข้ามากราบทูลว่าได้ไปดูหลายแห่งทั่วทุกตำบลแล้ว ที่เมืองอื่น ๆ มีอยู่แต่ปราสาทใหญ่ ๆ ทั้งนั้น จะรื้อเอาเข้ามาเห็นจะไม่ได้ ปราสาทผไทดาพรหมอยู่ที่เมืองนครเสียมราฐมีอยู่ ๒ ปราสาทสูง ๖ วา พอจะรื้อเอามาได้ จึงโปรดฯ ให้มีตราออกไปเกณฑ์คนเมืองบัตบอง เมืองเสียมราฐเมืองพนมศก ให้พระสุพรรณพิศาลไปรื้อปราสาทผไทพรหม แบ่งเป็น ๔ ผลัด ๆ ละ ๕๐๐ คน ให้แบ่งเป็นกองซึกลากบ้าง กองส่งบ้าง”

อย่างไรก็ดีพระราชดำริข้างต้น มิได้สำเร็จลุล่วงตามพระราชประสงค์ด้วยเหตุที่เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงในปีถัดมา (พุทธศักราช ๒๔๐๓) ดังที่

“ฝ่ายพระยาอภัยภูเบศรบอกให้พระยาอนุภาพไตรภพ เจ้าเมืองเสียมราฐเข้ามากราบทูลว่าได้เกณฑ์คน และกรมการให้พระสุพรรณพิศาลแล้วไปตั้งพลีกรรมบวงสรวงได้ลงมือรื้อปราสาทเมื่อวันเดือน ๖ ขึ้น ๙ ค่ำ มีเขมรประมาณ ๓๐๐ คน ออกมาแต่ป่าเข้ายิงฟันพวก รื้อปราสาท ฆ่าพระสุพรรณพิศาลตายคน ๑ พระวังตายคน ๑ บุตรพระสุพรรณพิศาลตายคน ๑ ไถ่แทงฟันพระมหาดไทย พระยกกระบัตร ป่วยเจ็บหลายคนแต่ไพร่นั้นไม่ทำร้ายแล้วหนีเข้าป่าไปได้ทรงทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาท แล้วจึงรับสั่งให้มีตราออกไปให้พระยาอภัยภูเบศร พระยาอนุภาพไตรภพ ชำระเอาผู้ร้ายรายนี้ให้ได้ แล้วเกณฑ์ให้พระยาอภัยภูเบศร พระยาอนุภาพไตรภพ ชำระเอาผู้ร้าย

รายนี้ให้ได้ แล้วเกณฑ์ให้พระยาอภัยภูเบศรหรือปราสาท ๑ พระยาอนุภาพไตรภพหรือปราสาท ๑ ให้เอาเข้ามาให้จงได้ ท่านเสนาบดีทราบดังนั้น เข้าชื่อกันทำเรื่องราวถวายว่า ปราสาทศิลาที่เมืองเขมรนั้น กษัตริย์แต่โบราณให้ทำไว้เพื่อจะให้เป็นที่เกียรติยศ ติดแผ่นดินอยู่ของอันนี้ก็ช้านานมาจนไม่ทราบว่าจะทำมาได้ก็ร้อยก็พันปี ถ้าจะไปรื้อลง คนทุกวันนี้กำลังที่จะยกหรือก็ไม่ไหว ศิลาก้อน ๑ ก็ใหญ่ ๆ ถ้ารื้อลงแล้วเอาเข้ามาปรับปรุงทำขึ้นไม่ได้ก็จะเสียพระเกียรติยศไปอีกขอพระราชทานให้ทรงพระราชดำริก่อน ได้ทรงทราบเรื่องราวแล้วก็รับสั่งให้งดการนั้นเสีย แต่ผู้รายนั้นให้สืบสวนเอาตัวให้ได้

ครั้นต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๔๑๐ ตรงกับ “เดือน ๓ แรม ๑๓ ค่ำ ปีชวด อัฐศก โปรตเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระสามภพพายแพ้ออกไปถ่ายแบบปราสาทที่พระนครวัดจะจำลองทำขึ้นไว้ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อจะให้คนทั้งหลายเห็นว่าเป็นของอัศจรรย์ทำด้วยศิลาทั้งสิ้นไม่มีสิ่งไรบนพระสามภพพายกลับมาถึงกรุงเทพมหานคร ณ วันเดือน ๗ ขึ้น ๙ ค่ำ กราบทูลว่า ได้ถ่ายรูปปราสาทและพระระเบียงเข้ามา พระนครวัดนั้นมีคู ๓ ด้าน กว้าง ๑๐ วา ลึก ๓ ศอก ด้านยาว ๆ ๒๖ เส้น ด้านสกัดยาว ๒๔ ด้าน คูนั้นซีเชื่อนกรอบเขื่อนเป็นศิลามีลายจำหลักลงไปจนในน้ำ พันปากคูข้างในเข้าไป ๗ วา มีกำแพงรอบ ๓ ด้าน พันกำแพงเข้าไป ๓๐ วา ถึงพระระเบียง มีประตูด้านละ ๓ ประตู ๆ ประตูกลางเป็นยอดปราสาทประตู ๒ ข้างประตูยอดเป็นจัตุรมุขพระระเบียงชั้นที่ ๑ หันหน้ามาข้างนอกยาว ๔ เส้น ๑๒ วา พื้นสูง ๗ ศอก ศิลาปูพื้นยาวศอกคืบ หน้าใหญ่ ๑๘ นิ้ว หน้าน้อย ๑๔ นิ้ว กว้างร่วมใน ๖ ศอกคืบ ชื่อกว้าง ๘ ศอก ผ้นสูง ๗ ศอก หน้า ๑ คืบ ๑๘ นิ้ว เสาในประธานสูง ๗ ศอก หน้า ๒๐ นิ้ว ๔ เหลี่ยม มีบัวปลายเสาเป็นลูกแก้วเดียว หลังคาสูง ๓ ศอกคืบ ผนังสูงกว้าง ๔ ศอก เสาเฉลียงสูง ๓ ศอกคืบ หน้า ๑๖ นิ้ว ๔ เหลี่ยม มีบัวลูกแก้วปลายเสาห้องละ ๕ ศอก ชื่อขัดหน้า ๑๖ นิ้ว ๔ เหลี่ยม ผ้นระเบียง ๔ ด้าน ๆ ข้างหน้าสลักเป็นเรื่องราวเกียรติด้านข้างตะวันออกสลักเป็นกระบวนพลม้าแท่งกษัตริย์ด้านข้างตะวันตกเป็นทะเลและมีเกาะและสัตว์ในทะเลต่าง ๆ ด้านหลังเป็นกระบวนแห่พลช้าง ระเบียงด้านหน้ามีประตูใหญ่ ๓ ประตู หลังคาเป็นจัตุรมุขเฉลียงรอบมีประตูเหล็กในระหว่างประตูใหญ่อีก ๒ ประตู ขานตั้งแต่ระเบียงชั้นต้นถึงชั้น ๒ กว้าง ๑ เส้น ๖ วา ประตูมุมยอดเป็นปราสาทระเบียงชั้น ๒ ยาว ๒ เส้น ๑๖ วา พื้นสูง ๑๑ ศอก ศิลาปูพื้นยาว ๑ ศอกคืบ หน้าใหญ่ ๑๘ นิ้ว หน้าน้อย ๑๔ นิ้ว กว้างร่วมใน ๖ ศอกคืบ ชื่อกว้าง ๘ ศอก เสาประธานสูง ๖ ศอกคืบ หน้าใหญ่ ๒๐ นิ้ว ๔ เหลี่ยม มีบัวลูกแก้วปลายเสา สพานทับปลายเสาหน้าใหญ่ ๒๐ นิ้ว หน้าน้อย ๘ นิ้ว ลวดลูกแก้วยาวห้องละ ๕ ศอก เฉลียงกว้าง ๓ ศอกคืบ มีเสา ๔ เหลี่ยมสูง ๓ ศอก หน้า ๑๖ นิ้ว มีสะพานทับปลายเสาหน้าใหญ่ ๑๖ นิ้ว หน้าน้อย ๖ นิ้ว ลวดลูกแก้วห้องละ ๕ ศอก มีลูกมะหวดรับสะพานในระหว่างห้องระเบียงห่างกัน ๑๔ นิ้ว ชื่อขัดหน้าใหญ่ ๑๖ นิ้ว ๔ เหลี่ยม มีประตูหลังคาเป็นจัตุรมุขทั้ง ๔ ทำเป็นปรางค์เรียกว่าปราสาท มีบันไดขึ้นไปจากพื้นมีประตูเข้าไปในปราสาทแล้วออกหลังปราสาทตั้งแต่ระเบียงชั้น ๒ มาถึงระเบียงชั้น ๒ กว้าง ๙ วา พระระเบียงชั้น ๓ หันหน้าเข้ายาว ๑ เส้น ๑๗ วา พื้นสูง ๕ วา ๑ ศอก ชื่อกว้าง ๘ ศอก ศิลาปูพื้นเท่ากันกับชั้นที่ ๒ กว้างร่วมใน ๖ ศอกคืบ เฉลียงเท่ากันกับชั้นที่ ๒ มีประตูกลางประตู ๑ ทั้ง ๔ ด้าน หลังคาเป็นจัตุรมุข

มีมุม พระระเบียงทำเป็นปราสาทมียอดปราสาทในระหว่างกลาง ๗ ศอก สูง ๑๕ วา มีประตูและบันได ขึ้นไปจากพื้นทั้ง ๔ ปราสาท มีประตูออกจากปราสาทเข้าไปปราสาทใหญ่ หลังคาพระระเบียงเอาศิลา ยาว ๒ ศอก หน้าใหญ่ ๑ ศอกเศษ หน้าน้อยกามา ๑ ทับเหลี่ยมกันขึ้นไปประจบเป็นนอกไก่ พื้นหลังคา เป็นลูกฟูก เอาศิลาแผ่นยาว ๆ ทับหลังเหมือนอย่างทับหลังคาไม่มีสิ่งไรรับข้างล่างก็อยู่ได้ทั้ง ๓ ชั้น ด้วยเป็นหนักถัดพระระเบียงเข้าไปมีลานกว้าง ๑๐ วา ถึงองค์ปราสาท เขมรเรียกว่าปราสาทฐาน กว้าง ๑๑ วา สูง ๑๙ วา ๒ ศอก มีในร่วมข้างในที่หว่างมุม ๔ ด้าน กว้าง ๗ ศอกคืบ ตรงกลางนั้นก่อ ดิน หน้ากระดานสลักเป็นลายเขมรกลีบขนุนสลักเป็นครุฑเป็นเวดาดตั้งพระพุทธรูปไว้ในหว่างมุขทั้ง ๔ มุข ๆ ละองค์ รวมตั้งแต่แผ่นดินขึ้นไปจนถึงพระระเบียง ๓ ชั้น สูง ๑๐ วา องค์ปราสาทใหญ่ชั้นสูง ๑๙ วา ๒ ศอก ตลอดยอดสูง ๑ เส้น ๙ วา ๒ ศอก ยอดต่างหากแต่ยอดหามิจะไม่สูงเท่าไรไม่รู้ คูและ กำแพงด้านหลังนั้นทำค้ำไว้หรือประการใดไม่แจ้ง ที่ว่างอยู่นั้นไม่มีภูเขาและอะไรติดเนื่องกัน จะเว้น ไว้ทำอะไรต่อกออกไปอีกไม่เห็นปรากฏ เห็นมีแต่พลับพลาติดพระระเบียงเข้าไว้ดูข้างหลังก็เห็นเป็น พระระเบียง ๒ ชั้น จึงโปรดฯ ให้ช่างกระทำจำลองตามแบบที่ถ่ายเข้ามานั้น”

และสำเร็จเสร็จสิ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวฉลอง กรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๑๐๐ ปี ในพุทธศักราช ๒๔๒๕

ปราสาทนครวัดที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ถ่ายแบบเข้ามาสร้างนี้เดิม เป็นศาสนสถานในศาสนาฮินดูลัทธิไวษณพนิกายมาแต่แรกสร้าง

ศาสนสถานแห่งนี้สร้างขึ้นอุทิศถวาย “พระบรมวิษณุโลก” อันหมายถึงองค์พระวิษณุและ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ทรงสถาปนาตั้งแต่ราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๗

ต่อมาเมื่อประเทศัมพูชาตกเป็นข้าชั้นทาสีมาของสยามในสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว ได้มี การเปลี่ยนแปลงเทวาลัยในศาสนาฮินดูให้กลายเป็นพระอารามในพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท

ดังนั้นการที่ปราสาทนครวัดมีอาณาเขตอันกว้างใหญ่ประการหนึ่ง และได้รับการแปลงให้ เป็นวัดในพุทธศาสนาอีกประการหนึ่งจึงได้รับการขนานนามว่า “นครวัด” ด้วยความเข้าใจผิดว่าเป็น “นคร” หรือ “เมือง” มิใช่ศาสนสถาน

ปราสาทนครวัดแห่งนี้ได้ดำรงความสำคัญมาทุกยุคทุกสมัยตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ผู้ทรงสถาปนาเป็นต้นมา ในแผ่นดินนังกองจัน (ร่วมสมัยกับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่ง พระนครศรีอยุธยา) ได้มีการฟื้นฟูปราสาทนครวัด โดยได้มีการแกะสลักภาพเพิ่มเติม ซึ่งแสดงถึง การแต่งกายของรูปบุคคล ซึ่งได้รับอิทธิพลของอยุธยาในช่วงเวลานี้

เมื่อปราสาทนครวัดได้รับการแปลงให้เป็นพุทธอารามแล้ว ได้เป็นสถานที่ประดิษฐาน พระพุทธรูปจำนวนมากรวมทั้งพระพุทธรูปอันเป็นที่เคารพเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

การที่ปราสาทนครวัด ดำรงความสำคัญเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ถ่ายแบบมาสร้างในวัดพระศรีรัตนศาสดา รามนี้ก็ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของปราสาทแห่งนี้ยิ่งกว่าปราสาทแห่งอื่นใดในประเทศัมพูชา

ทุกวันนี้ทั่วโลกรู้จักและได้ให้ความสนใจแก่ปราสาทนครวัดจนกล่าวขานกันว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์หนึ่งในเจ็ดของโลก กับทั้งมีการศึกษาเรื่องราว รูปทรงทางสถาปัตยกรรม ฯลฯ ทั้งในการตีพิมพ์หนังสือในหลายภาษาการทำสารคดีเพื่อการศึกษาและการท่องเที่ยว รวมทั้งมีผู้คนเป็นจำนวนมากทุกชาติทุกภาษาที่พยายามจะเดินทางเข้าชมปราสาทนครวัดแห่งนี้ให้จงได้

แต่กระนั้นก็จะเห็นได้ว่า จากพระอัจฉริยภาพแห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้แสดงให้เห็นประจักษ์มากกว่าหนึ่งร้อยปีมาแล้วว่าพระองค์ท่านได้ตระหนักถึงคุณค่าแห่ง “สิ่งมหัศจรรย์หนึ่งในเจ็ดของโลก” แห่งนี้ ก่อนที่ทั่วโลกจะได้ให้ความสนใจดังเช่นในปัจจุบัน

พระมหากรุณาธิคุณแห่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังปกแผ่สู่พสกนิกรชาวไทยให้ได้มีโอกาสชื่นชมปราสาทนครวัด (จำลอง) ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สำหรับผู้ที่ไม่มีโอกาสได้ไปสัมผัสปราสาทนครวัด (ของจริง) ในประเทศกัมพูชาได้ ไม่ว่าจะในกรณีใด ๆ ก็ตาม